

О.Г. Федоренко

кандидат педагогічних наук, доцент
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
ORCID:0000-0002-1897-874X

Є.В. Кайдан

студентка факультету прикладної математики та інформатики
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID: 0000-0002-2350-2228

ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ПІДЛІТКІВ

Формування медіаграмотності підлітків є доволі актуальним питанням і в водночас слугує шляхом вирішення такого питання як захист й збереження особистих даних від шахрайства та побудови безпечного суспільства в майбутньому. Створення механізмів безпечної взаємодії між підлітками у Інтернет-середовищі стає нагальною проблемою. Навчання основам та принципам медіаграмотності формує здатність до критичного і свідомого оцінювання кіберреальності та здійснювати супротив будь-яким маніпуляціям з боку ЗМІ, теле- та радіоканалів, «жовтої преси», соціальних мереж, спам-розсилки електронною поштою, SMS повідомлень тощо.

Ключові слова: медіаграмотність, підлітки, безпечне суспільство.

O.G. Fedorenko, Ye.V. Kaidan

Donbas State Pedagogical University
Faculty of Applied Mathematics and Informatics
Ivan Franko National University of Lviv

FORMATION OF MEDIA LITERACY OF ADOLESCENTS

The formation of media literacy of adolescents is a very important issue and at the same time serves as a solution to such issues as the protection and preservation of personal data from fraud and building a secure society in the future. Creating mechanisms for safe interaction between adolescents in the Internet environment is becoming an urgent problem. Learning the basics and principles of media literacy builds the ability to critically and consciously assess cyberreality and to resist any manipulation by the media, TV and radio channels, the "yellow press", social networks, spam emails, SMS messages and more.

Keywords: media literacy, adolescents, a safe society.

Вступ. Завдяки вільному розповсюдженню фейкових повідомлень, доступності в онлайн знайомствах, які дуже часто виявляються вкрай небезпечними, практично беззаборонному доступі до відеофайлів, що несуть в

собі пропаганду жорстокості, насилля, бешкету, еротики та відсутності відповідальності за скоєне в суспільстві посилюється відчуття тривоги та, як наслідок, потреба у формуванні, особливо у підлітків, медіаграмотності. Що у даному випадку є медіаграмотністю? Медіаграмотність являє собою рівень медіакультури, досягнений медіаосвітою, що стосується вміння користуватися інформаційно-комунікаційними технологіями, виражати себе і спілкуватися за допомогою цих медіазасобів, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, відділяти реальність від її віртуальної симуляції – розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують [1]. Медіаграмотність – це вміння розгалужувати інформаційний потік на корисну інформацію, «інформаційний шум», «інформаційне сміття» та інформацію, що підлягає критичній перевірці або забороні.

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Формування медіаграмотності підлітків є надзвичайно своєчасним та актуальним питанням. Сучасна молодь розуміється на інформаційно-комунікаційних технологіях набагато краще своїх батьків, але не має навичок «відсіву» інформації, її розбору на корисне, потрібне, цікаве та критичного оцінювання інформаційного потоку. Вони виявляються дуже слабкі в «інформаційному протистоянні». Саме тому, першочерговим завданням виявляється виховання медіаграмотної молоді. Здатність критично мислити, відрізнити потрібну, цікаву, корисну інформацію від сумнівної, відокремлювати фейки (новини в яких для цільової аудиторії навмисно або помилково надаються викривлені факти, або ті, що не відповідають дійсності), інформаційні маніпуляції, пропаганди тощо є результатом сформованої медіаграмотності.

Процес формування медіакультури в мережі передбачає вироблення раціональних механізмів безпечної взаємодії з Інтернет-середовищем, що збігається із завданнями традиційної медіаосвіти та передбачає навчання основним принципам медіаграмотності: здатність критично і свідомо оцінювати медіатексти, підтримувати критичну дистанцію по відношенню до популярної культури і здійснювати супротив маніпуляціям [19]

Огляд сучасного стану досліджуваності проблеми. Питання медіаграмотності населення різного віку розглядалось багатьма науковцями та дослідниками. Так, Л. Хмарна та Л. Гаврілова розглядають медіаграмотність як результат медіаосвіти, як процес розвитку особистості за допомогою і на матеріалі засобів масової комунікації (медіа) з метою формування культури спілкування з медіа, творчих, комунікативних здібностей, критичного мислення, умінь повноцінного сприйняття, інтерпретації, аналізу та оцінки медіатекстів, навчання різних форм самовираження за допомогою медіатехніки [5]. З появою вільного доступу до мережі Інтернет та стрімким розвитком соціальних мереж змінилися й форми впливу на індивідуумів та їх свідомість.

Закордонні дослідники доволі давно наголошують на глобальному впливі медіа на особистість окремо і на суспільство в цілому. Європейський парламент на черговому засіданні ухвалив резолюцію з медіаграмотності в світі цифрових

технологій. У даному документі зазначено, що медіаграмотність є базовим елементом політики в сфері споживання інформації, й вона має охоплювати всі категорії людей протягом усього їхнього життя, для того щоб допомогти їм практично та творчо використовувати медіа [7].

Загалом теоретичні й практичні аспекти медіаграмотності розглянуто у різноманітних площинах. Проблеми формування медіаграмотності в освіті присвячено роботи як вітчизняних, так і закордонних дослідників. Питання медіаграмотності педагога розкрито в роботах: Я. Сікори [8], Л. Хмарної та Л. Гаврілової [5], К. Шворак та І. Карпик [9], В. Дивак [10] та інші; медіаграмотність підлітків та студентів розглянуто Л. Писаренко [11], І. Власенко та М. Олійник [12], С. Поміщик [15] та інші; медіаграмотність суспільства досліджено В. Погодою та С. Денисюком [13], К. Трима [14], Л. Іваненко та Н. Барішовець [16] та інші, а також інформатизацію суспільства в цілому розглянуто В. Величком, О. Федоренко, С. Омельченко та ін. [21, 22, 23].

Основна частина дослідження. Існує багато трактувань, щодо визначення поняття – медіаграмотність. Отже, медіаграмотність – складова медіакультури, яка стосується вміння користуватися інформаційно-комунікаційними технологіями, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність ідеї віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують [2], вміння використовувати медіа та їх вміст у спосіб, який відповідає власним цілям та потребам [3], є базовим елементом політики у сфері споживання інформації, й вона має охоплювати всі категорії людей протягом усього їхнього життя, для того щоб допомогти їм практично та творчо використовувати медіа [4], процес розвитку особистості за допомогою і на матеріалі засобів масової комунікації (медіа) з метою формування культури спілкування з медіа, творчих, комунікативних здібностей, критичного мислення, умінь повноцінного сприйняття, інтерпретації, аналізу та оцінки [5].

Як уже зазначалося раніше, сучасні підлітки значно більш обізнані у сфері інформаційно-комунікаційних технологій у порівнянні зі своїми батьками, які не можуть нічого порадити і скорегувати дії та сприйняття підлітка. У зв'язку з цим у закладах освіти необхідно приділяти багато уваги дисциплінам інформатичного циклу на яких детально розглядаються питання медіаграмотності, медіаосвіти, приділяється увага набуттю навичок безпечного спілкування з комп'ютером та профілактиці ризиків розвитку ігрової залежності.

Зрозуміло, що медіаосвіта сучасності є не лише формою саморозвитку, а потребою сьогодення. Формування медіаграмотності населення відбувається протягом усього життя. Не залежно від віку, соціального статусу, професії або місця проживання людина постійно стикається з тими чи іншими формами спілкування, подачі інформації, що, у свою чергу, утворює розуміння такого

поняття як медіаграмотність та вкорінює потребу бути обізнаним та здатним до використання, аналізу, обробки, оцінки та передачі інформації у різних формах за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Медіаосвіта відкриває великі можливості для розвитку підлітків, зокрема, їх потенціалу та здібностей. Адже, з урахуванням можливостей медіаосвіти можна сприяти розвитку умінь орієнтуватися в сучасних інформаційних потоках та підвищити медіаграмотність школярів, а також розвинути критичне осмислення при сприйнятті різних видів медіатекстів [17].

Велику та важливу роль у формуванні світогляду та медіаграмотності відіграють соціальні мережі. Соціальні мережі надають можливість вільного, дешевого, спрощеного та безпосереднього контакту із навчальною аудиторією; допомагають вступати в дискусії, досліджувати нові теми, набувати та закріплювати нові знання та навички, оцінювати свою роботу та роботу своїх колег, критично мислити [18].

На початку своєї появи соціальні мережі використовувались лише як розважальна платформа та спосіб спілкування або передачі короткої інформації, фото, малюнків. На сьогодні ситуація щодо використання соціальних мереж кардинально змінена. Особливо у період пандемії COVID – 19 та переведення освітнього процесу на дистанційну форму навчання соціальні мережі активно почали використовувати як інструмент спілкування та представлення навчальної інформації. Треба зауважити, що не лише освітяни почали активне використання соціальних мереж. Бізнес сектор також доволі швидко переніс свою цільову аудиторію у безпечний та швидко доступний простір – соціальні мережі, ЗМІ досить енергійно розповсюджують різноманітну інформацію. Звідси стає зрозумілим, що медіаграмотність є одним із необхідних навичок виживання у сучасному світі та спілкуванні з реальними людьми.

Соціальні мережі найпоширеніший інструмент доступний підліткам, які користуються ним у різних сферах свого життя. Отже, даний факт логічно використовувати для навчання підлітків і одночасного формування в них понять медіакультури, медіаграмотності та стилю поведінки в медіасередовищі. Якщо правильно організувати медіаосвіту з самого початку можливо не лише досягти високих результатів навчання, а й уникнути такої проблеми як «медіанеуцтво» у майбутньому. Медіаграмотність полягає в сукупності мотивів, знань, умінь і можливостей, що сприяють добиранню, використанню, критичному аналізу, оцінюванню, створюванню та передаванню медіатекстів різних форм, жанрів, а також аналізу складних процесів функціонування медіа в суспільстві [20].

Дискусійні моменти та пропозиції. Зрозуміло, що сучасні витoki теоретичного та практичного аспектів вивчення медіаграмотності є у різних контекстах. Її формування важливо починати з дошкільного віку і майже ніколи не закінчувати. Багато робіт дослідників описують дану проблему.

У новому виданні Концепції впровадження медіаосвіти в Україні йдеться про доцільність дошкільної медіаосвіти. В Концепції прописано **Форми медіаосвіти** під якими слід розуміти її здійснення в усіх складових системи безперервної освіти в Україні та до яких належать: медіаосвіта дошкільна,

медіаосвіта шкільна, медіаосвіта позашкільна, медіаосвіта у вищій школі, батьківська медіаосвіта, медіаосвіта дорослих, медіаосвіта засобами медіа. У даній Концепції наголошується, що вона принципово відрізняється від Концепції формування медіаграмотності підлітків або дорослої людини, бо є інтегрованою і спрямованою на збалансований естетичний та інтелектуальний розвиток особистості дитини (включаючи різні форми інтелекту: емоційний, соціальний та практичний), забезпечує захист дитини від агресивного медіа-середовища, зорієнтована вибирати та використовувати медіа-продукти, адаптовані до вікових норм [2].

На сьогодні є декілька понять, які використовуються як синонім поняття «медіаграмотність». Наприклад, «медіакультура», «медіаосвіта», «медіакомпетентність» тощо. Від цього, нажаль, створюється понятійна плутанина. На наш погляд, зазначені поняття не є рівнозначними, або синонімами.

Висновки. Зазначимо, що фейкові повідомлення мають ціль, яка може полягати у політичних маніпуляціях, піарі задля розповсюдження будь-яких продуктів або послуг, шахрайство, завдання шкоди репутації реальних осіб. Фейкові новини поширюються через різні канали масової комунікації до яких належать: загальноновизнані ЗМІ, теле- та радіоканали, жовта преса (друкована/електронна версія), блоги, соціальні мережі, спеціальні сайти, спам-розсилки електронною поштою, SMS повідомлення або месенджери. Отже, формування медіаграмотності підлітків – це формування внутрішньої вибагливості до якості отриманої інформації, що є важливою компетентністю сучасності. Дотримання правил безпеки у інформаційному просторі та під час використання інформаційно-комунікаційних технологій має стати щоденною звичкою підлітків. Також дане дослідження відповідає освітній реформі Нової Української Школи, у якій зазначено, що однією із ключових компетенцій учня є інформаційна і медіаграмотність [24].

Список використаних джерел

1. Шейбе, С.; Рогоу, Ф. (2017). Медіаграмотність: Підручник для вчителів / Сінді Шейбе, Фейз Рогоу/ Перекл. з англ. С.Дьома; за загал. ред. В.Ф. Іванова, О.В. Волошенюк. Київ: Вільної Преси, Академія Української Преси. с. 22.
2. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). URL: https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzheniya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya/
3. Schorb, Bernd. Medienkompetenz. In Hüther, Jürgen / Schorb, Bernd (Hrsg.), Grundbegriffe Medienpädagogik. München: kopaed. Retrieved from: s.262 www.tandfonline.com/. 2005. S. 257-262.
4. Media literacy in a digital world : European Parliament resolution of 16 December 2008 (2008/2129(INI)).URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A6-2008-0461&language=EN#title3>

5. Гаврілова, Л., Хмарна, Л. (2019). Формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін як теоретична проблема. *Інноваційна педагогіка, Спецвипуск*, 122–127.
6. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник /Ред.-упор. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк; за науковою редакцією В.В. Різуна. Київ: Центр вільної преси, 2012. 352 с.
7. Media literacy in a digital world : European Parliament resolution of 16 December 2008 (2008/2129(INI)). URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?tуре=REPORT&reference=A6-2008-0461&language=E N#title3>
8. Вербінський, Д., Сікора, Я. Б., & Усата, О. Ю. (2021). Медіаграмотність як один зі складників процесу підготовки сучасного педагога професійного навчання. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота» Вип.1 (48) С. 69-72.*
9. Шворак К. В. Карпик І. В. Медіакомпетентність та медіаграмотність – базові компетентності педагога НУШ (2018), №12. С. 9-12 URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/12.1/3.pdf>
10. Дивак В. Роль медіаосвіти при підготовці фахівців з педагогіки вищої школи *Збірник статей Четвертої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи».* Київ.: Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2016. – 504 с. 251-257. URL: www.aup.com.ua/Zbirnuk_konf_2016
11. Писаренко Л. М. (2021) Медіаграмотність як ефективний метод розвитку особистості. International scientific and practical conference Publishing House. “Baltija Publishing”, baltijapublishing.lv, DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-042-1-18>
12. Власенко,І.А., & Олійник,М.С. (2018). Формування медіаграмотності студентів: практичний аспект. *Теорія і практика сучасної психології*, (2), 115–118
13. Погода, В. В., & Денисюк, С. Г. (2020). Медіаграмотність як сучасна потреба інформаційного суспільства (Doctoral dissertation, ВНТУ).
14. Трима, К. (2019). МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА (Doctoral dissertation, Донецький державний університет управління).
15. Поміщик, С. М. (2019). Формування медіаграмотності молоді в соціальних мережах (Doctoral dissertation, Бердянський державний педагогічний університет).
16. Іваненко, Л., & Барিশовець, Н. (2020). МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМОК РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУСПІЛЬСТВА. *Збірник статей Восьмої міжнародної науково-методичної конференції «Критичне мислення в епоху токсичного контенту».*Київ: Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2020. с. 47.

17. Задорожна І Т., Кузнецова Т. В. Медіаосвіта. Енциклопедія освіти / Гол. ред. В. Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008
18. Процько Є.С. Соціальні мережі як невід’ємний та необхідний засіб навчання сучасного вчителя в освітньому процесі вищих навчальних закладів / Є. С. Процько // ScienceRise: PedagogicalEducation. 2017. № 8 (16). С. 43–48.
19. Федоров А.В. Медиаобразование и медиаграмотность / А.В. Федоров. – Таганрог: Изд-во Кучма, 2004. 340 с.
20. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / Ред.-упор. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк; за науковою редакцією В.В. Різуна. Київ: Центр вільної преси, 2012. 352 с.
21. Vladyslav Velychko, Svitlana Omelchenko, Olena Fedorenko Open Access to ICT and Electronic Educational Resources as a Guarantee of Sustainable Development of Society, Proceedings of the 2020 3rd International Seminar on Education Research and Social Science (ISERSS 2020), Advances in Social Science, Education and Humanities Research, Volume 516, 2021, 79-85, <https://doi.org/10.2991/assehr.k.210120.017>
22. V.Ye. Velychko, S.O. Omelchenko, I.A .Khyzhniak and E.G. Fedorenko Developing and using open electronic educational resources in educational activities, Journal of Physics: Conference Series 1840 (2021) 012063 doi:10.1088/1742-6596/1840/1/012063
23. Fedorenko, E.H., Velychko, V.Ye., Omelchenko, S.O., Zasliskiy, V.I. Learning free software using cloud services, Proceedings of the 7th Workshop on Cloud Technologies in Education (CTE 2019), Kryvyi Rih, Ukraine, December 20, 2019. <http://ceur-ws.org/Vol-2643/paper29.pdf>
24. МОН Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]. Доступно: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.